

JAN GRAD*

Antropologia kultury Wojciecha J. Burszty

Z „etnografii życia” Wojciecha J. Burszty

Piątego lutego 2021 roku zmarł profesor dr hab. Wojciech Józef Burszta. Piętnastego lutego na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie pożegnała go rodzina, grono przyjaciół, koleżanki i koledzy z uczelni oraz grupa studentów. Profesor zapisał się w pamięci wielu ludzi, o czym świadczą przede wszystkim internetowe wpisy, których autorzy, często we wzruszających słowach, wspominali go, przywołując ważne dla nich spotkania i zdarzenia z jego udziałem. Znaleźli się wśród nich przedstawiciele środowiska intelektualnego, słuchacze jego wykładów i uczestnicy seminariów, spotkań autorskich oraz znajomi „z dawnych lat” i mniej odległych czasów, w których życiu zaistniał. Jego śmierć to także wielka strata dla wielu ludzi i instytucji, w których pracował, a po zakończeniu zatrudnienia utrzymywał kontakty naukowe.

Zmarł o wiele za wcześnie, niespełna dwa miesiące przed ukończeniem 64. roku życia. Dramatyczny dla niego pod względem zdrowotnym rok 2020, był rokiem 40-lecia jego działalności naukowej, licząc od pierwszego artykułu – będącego pokłosiem pracy magisterskiej – opublikowanego w roczniku etnograficznym „Lud”, w 1980 roku (Burszta W., 1980). Mógł jeszcze wiele uczynić dla nauki, napisać sporo mądrych tekstów, zważywszy jego rozległą wiedzę, erudycję, kompetencje badawcze, pracowitość i sprawne pióro. Mógł udzielić znaczących społecznie wywiadów interpretujących i tłumaczących trudne do ogarnięcia przez ogląd potoczny „dziejące się dzieje” i zabrać głos w interesujących opinię publiczną kwestiach, co wielokrotnie czynił.

Na koniec wypowiedział się o swoim życiu jako antropolog właśnie. Świadom nadchodzącego nieuchronnie bliskiego odejścia, z myślą, że przyszłość może nie będzie mu już dana, pisał „mozolnie” w ostatnich miesiącach książkę *Umykanie* – wedle jego własnych słów – „książkę-kataster, która pozwala – mam nadzieję inaczej spojrzeć na własne życie w sytuacji, kiedy wszelka pewność popada w ruinę”. Dokonując jego retrospektywnego oglądu, nazwanego przezeń „etnografią życia”, odbył ostatnią „antropologiczną wędrówkę po kulturze”. Za jej zapowiedź – z dzisiejszego punktu widzenia – uznać można wywiad prasowy, którego udzielił w 2012 roku, dotyczący tematu „śmierci w kulturze współczesnej”, zatytułowany *Chcemy zostawić ślad*. Opowiadając na inauguracyjną rozmowę pytanie o strach przed śmiercią, powiedział: „Jeśli ktoś powie, że się nie boi,

* Dr hab. Jan Grad, prof. UAM (gradjan@amu.edu.pl), Wydział Antropologii i Kulturoznawstwa, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

sam siebie oszukuje. To raczej kwestia przyjęcia jej nieuchronności. Dyscyplina, którą reprezentuję, potrafi do tej nieuchronności jakoś przygotować. To oczywiście nijak się ma do samego momentu umierania, ale o tym nic nie wiemy, to pozostanie na zawsze tajemnicą. Natomiast pozwala pogodzić się z procesem przemijania i ocenić, co się udało w życiu zrobić i co być może jeszcze się uda. W świeckim wymiarze to pewnie najistotniejsze: życie godne, życie udane” (Burszta W.J., 2012). Temat śmierci kilka lat wcześniej poddał kulturoznawczemu oglądowi z grupą współpracowników, którego publikacyjnym efektem była monografia wieloautorska *Strategie śmierci – formy umierania* (Burszta W.J., red. 2004).

Zdażył jeszcze dać nam wszystkim przykład antropologicznego rozrachunku z życiem, podzielić się doświadczeniem z rozstawania się z nim, świadectwo osobistej refleksji nad jego umykaniem. Fragment wspomnianej książki zamieszczony na Facebooku, odczytywany był jako ostateczne wyznanie i przesłanie Wojciecha Burszty, odsłaniające przeżycia człowieka zmagającego się z myślami o kresie życia i oczekującego jeszcze – jak się wyraził – „kapki optymizmu” w zbliżającym się kolejnym roku. Optymizmu dającego nadzieję.

„Etnografia życia” to jego ostatni wkład do filozoficzno-antropologicznej refleksji nad człowiekiem w kulturze, w której wyraźnie zaznaczył swoją naukową obecność i pozostawił jej liczne ślady i świadectwa. Niektóre z nich, przede wszystkim główne publikacje – wyznaczające i znaczące naukową drogę Wojciecha Burszty – przypomnę, przywołując także istotne zdarzenia i fakty, które złożyły się na jego zawodową biografię.

Z biografii zawodowej

Wojciech Józef Burszta urodził się 22 marca 1957 roku w Poznaniu, w rodzinie inteligentkiej. Ojciec Józef, wybitny uczony, historyk kultury, socjolog i etnograf, profesor nauk humanistycznych, był przez lata kierownikiem Katedry Etnografii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Matka Marcelina, z domu Kryła, z zawodu pedagog, pracowała w Liceum Ogólnokształcącym im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu.

Wojciech po ukończeniu szkoły podstawowej podjął naukę w Liceum Ogólnokształcącym nr V w Poznaniu. Maturę zdał w 1975 roku, po czym zdecydował o swoim dalszym kształceniu na uniwersyteckich studiach etnograficznych, kierując się zainteresowaniami i „w pewnym stopniu tradycjami rodzinnymi”¹. Podczas studiów był aktywnym uczestnikiem studenckiego ruchu naukowego jako członek, a później prezes Koła Naukowego Studentów Etnografii. Brał udział w krajowych i zagranicznych studenckich sesjach i seminariach naukowych. W sierpniu i lipcu 1977 roku przebywał na stażu w Archiwum Nordiska Museum w Sztokholmie u prof. dr. Carla Hermana Tillhagena.

¹ *Wniosek W. Burszty o przyjęcie na studia. Teczka personalna Wojciecha Burszty (1975–1980). Archiwum UAM; syg. akt 640/151.*

Studia etnograficzne ukończył w 1979 roku. Pracę magisterską *Claude Lévi-Straussa koncepcja badań etnograficznych* napisał pod kierunkiem prof. dr. hab. Jerzego Kmity. Otrzymał za nią nagrodę II stopnia Wydziału Historycznego UAM „w dziedzinie prac magisterskich”. W latach 1977–1979 studiował dodatkowo kulturoznawstwo w UAM. Studia te przerwał na III roku „ze względu na rozpoczęcie pisania pracy doktorskiej w ramach Studium Doktoranckiego przy Wydziale Historycznym UAM”². W krótkim czasie, bo w niecałe 18 lat, od ukończenia studiów zdobył stopnie naukowe i tytuł profesora. Doktorat nauk humanistycznych w zakresie etnologii uzyskał w 1984 roku, habilitację nauk humanistycznych w zakresie socjologii – teorii i metodologii badań nad kulturą – w 1993 roku, a tytuł profesora otrzymał w 1998 roku (w 41. roku życia).

Bezpośrednio po ukończeniu Studium Doktoranckiego rozpoczął pracę zawodową jako nauczyciel akademicki (asystent) w Instytucie Archeologii i Etnografii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (1983–1984). Po roku przeniósł się do Instytutu Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Wszedł w skład zespołu badawczego Zakładu Dziejów i Metodologii Etnologii. Po habilitacji utworzył i kierował w instytucie Zakładem Studiów nad Kulturą Współczesną. W latach 2002–2003 pełnił funkcję zastępcy dyrektora IEiAK. Od 1 października 2003 roku do śmierci był profesorem Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej w Warszawie (po przekształceniu – SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny), należąc kolejno do jego różnych jednostek organizacyjnych. Poza UAM i SWPS wykładał w Wyższej Szkole Społeczno-Gospodarczej w Tyczynie k. Rzeszowa i w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej (Akademii im. Jakuba z Paradyża) w Gorzowie Wielkopolskim oraz gościnnie na uniwersytetach w Krakowie, Łodzi i Gdańsku. Zapraszany był na wykłady w zagranicznych ośrodkach naukowych.

Poza działalnością naukową związaną z pracą zawodową w uczelniach, prowadził badania w Zakładzie Badań Narodowościowych w Instytucie Sławistyki Polskiej Akademii Nauk, którym kierował w latach 2004–2018, był członkiem jego Rady Naukowej i Rady Fundacji Sławistycznej oraz prezesem Zarządu Instytutu im. Oskara Kolberga w Poznaniu. Należał do grona współzałożycieli Polskiego Instytutu Antropologii i Fundacji Instytut im. Jerzego Kmity.

Ogrywał ważną rolę w środowisku antropologów i kulturoznawców, które obdarzało go zaufaniem, powołując do Komitetu Nauk Etnologicznych PAN, Komitetu Badań Polonii PAN, Komitetu Nauk o Kulturze PAN (członek i przewodniczący (2011–2015)). Jego aktywność w życiu naukowym obejmowała również uczestnictwo w towarzystwach naukowych: Polskim Towarzystwie Ludoznawczym i Polskim Towarzystwie Kulturoznawczym, Polskim Towarzystwie Socjologicznym, Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół

² W. Burszta, *Życiorys*. Teczka personalna Wojciecha Burszty (1979–1984). Archiwum UAM; syg. akt 791/4.

Nauk, European Association of Social Anthropology oraz w pracach rad naukowych i komitetach redakcyjnych czasopism polskich i międzynarodowych: „Kultura i Historia”, „Autoportret” i „Contradictions”. Przewodniczył Radzie Naukowej „Przeglądu Kulturoznawczego”, był redaktorem naczelnym półrocznika „Sprawy Narodowościowe. Seria Nowa”, przewodniczącym Rady Programowej czasopisma popularnonaukowego „Kultura Wsi. Ludzie – wydarzenia – przemiany”.

Uczestniczył, zawsze z interesującymi referatami, w wielu krajowych i międzynarodowych konferencjach naukowych i przebywał na stypendiach w zagranicznych uczelniach. Szczególnie ważne dla jego rozwoju naukowego były pobyty w: John's College, Oxford University (1987), École Pratique des Hautes Etudes w Paryżu (1990 i 1991), Yale University (1993–1994) oraz University of Illinois at Chicago (1998).

Wypromował 19 doktorów, 46 doktorantom recenzował dysertacje. Uczestniczył w wielu przewodach doktorskich i habilitacyjnych jako członek komisji, ich przewodniczący oraz w 19 postępowaniach jako recenzent.

Jest autorem ponad 450 różnego rodzaju publikacji, w tym 10 monografii autorskich, 9 współautorskich i kilkunastu wieloautorskich, ponad 300 artykułów, recenzji, omówień i haseł słownikowych oraz około 140 tekstów publicystycznych i wywiadów, a także dwóch przekładów znaczących książek antropologicznych i współautorem tłumaczenia kolejnej. Książki współautorskie, wieloautorskie i pod jego redakcją pokazują, że dobrze odczytywał naukową, a może i społeczną potrzebę podejmowania pewnych tematów i potrafił organizować zespoły do ich opracowania. Rozległość zainteresowań, autorytet naukowy, jakim niewątpliwie cieszył się w środowisku akademickim i poza nim, chęć i umiejętność współpracy oraz talent organizacyjny powodowały, że gromadził wokół siebie ludzi różnych generacji i opcji naukowych, a także spoza sfery nauki, dla podejmowania niektórych tematów badawczych i działań społecznych.

„Za wybitne zasługi dla rozwoju nauki, za osiągnięcia w pracy naukowo-badawczej i dydaktycznej” Wojciech Józef Burszta został odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi w 2014 roku oraz resortowym Srebrnym Medalem „Zasłużony Kulturze Gloria Artis”, nadanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w 2014 roku w dziedzinie „antropologia”³.

Wojciech J. Burszta w polskich naukach o kulturze

Wojciech Burszta ma zasłużenie opinię wybitnego badacza kultury, antropologa, kulturoznawcy, humanisty w ogólności. Można rzec, że spełnił oczekiwania tych mist-

³ Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 27 maja 2014 r. o nadaniu orderów i odznaczeń, MP z dnia 17 października 2014 r., poz. 917. Lista laureatów medalu Zasłużony Kulturze Gloria Artis. MKiDN <http://mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/ministerstwo/odznaczenia/medal-zasluzony-kulturze-gloria-artis.php> (dostęp: 15.04.2021)

rzów nauki, którzy widzieli w nim znakomicie zapowiadającego się badacza. W opinii przedhabilitacyjnej Jerzy Kmita napisał, że „Jego rozległy dorobek, zważywszy młody wiek kandydata, wykazuje w sposób niezaprzeczalny, że jest badaczem wysoce utalentowanym, doskonale radzącym sobie ze złożoną, interesującą go problematyką i pracowitym. Oczekiwać można po nim wielu jeszcze wybitnych osiągnięć naukowych. Trzeba przy tym dodać, że świetnie orientuje się w światowej literaturze przedmiotu, zwłaszcza – co jest u nas rzadkością – w literaturze lat ostatnich”⁴. Podobną opinię wyraził Jerzy Szacki, który wskazując na oryginalne i nowe elementy, jakie swoją twórczością wnosi do polskich nauk społecznych, stwierdził, „Nie waham się napisać, iż dr W. Burszta należy w tych naukach do najwybitniejszych indywidualności naukowych swojego pokolenia”⁵. Jego publikacje, w szczególności monografie, wywoływały żywy odzew nie tylko w środowisku etnologów, ale spotykały się także z widocznym zainteresowaniem szerszego kręgu badaczy z różnych dyscyplin nauk humanistycznych i społecznych w kraju i za granicą. Znaczenie prac W. Burszty dla rozwoju polskiej myśli etnologicznej (antropologicznej) i humanistyki podkreślali recenzenci jego twórczości na każdym etapie jego drogi naukowej wyznaczanym uzyskiwaniem kolejnych awansów naukowych. Według Zbigniewa Jasiewicza, znawcy dziejów krajowej etnologii, „(...) Wojciech Burszta zajmuje szczególne miejsce w etnologii polskiej. To szczególne miejsce uzyskał dzięki swoim zainteresowaniom teoretycznym i metodologicznym, tak cennym w sytuacji, od dawna stwierdzanego w etnologii niedostatku tego rodzaju rozważań. Umocnione ono zostało jego aktywnym i ważnym udziałem w zbliżeniu się etnologii polskiej, jednej z etnologii «narodowych», do światowej antropologii społeczno-kulturowej. Prace dr. hab. W. Burszty, dostarczając krytycznych omówień kierunków, pojęć i metod antropologii zachodniej, umożliwiały refleksję nad tutaj prowadzonymi badaniami i zachęcały do ich wzbogacania”⁶. Janusz Mucha uwydatnia wkład Wojciecha Burszty w kształtowanie kompetencji teoretyczno-metodologicznej szerszej zbiorowości badaczy niż tylko środowisko etnologiczne. Stwierdził, że „Wiele prac Burszty to analiza dawnej i nowej, w tym najnowszej, literatury antropologicznej, ujawnianie jej założeń, często przemilczeń, paradoksów. Uważam ją za bardzo ważną, rozwijającą świadomość teoretyczną i metodologiczną polskich antropologów, socjologów, pedagogów, a może i reprezentan-

⁴ J. Kmita, *Opinia dotycząca kwestii wszczęcia przewodu habilitacyjnego dra Wojciecha Burszty na Wydziale Nauk Społecznych UAM*. Teczka personalna W. Burszty (1990–1991). Archiwum UAM; syg. akt 825/90.

⁵ J. Szacki, *Recenzja dorobku naukowego i rozprawy habilitacyjnej dr. Wojciecha Burszty*. Teczka personalna W. Burszty (1990–1991). Archiwum UAM; syg. akt 825/90.

⁶ Z. Jasiewicz, *Ocena dorobku naukowego dr. hab. Wojciecha Burszty w związku z wnioskiem o nadanie tytułu profesora*. Teczka personalna Wojciecha Burszty (1997–1998). Archiwum UAM; syg. akt. 6/951.

tów innych dziedzin humanistyki”⁷. Były przywoływane i cytowane w pracach antropologów z zagranicznych ośrodków naukowych. Wojciech Burszta zajmował się bowiem zagadnieniami podstawowymi, a nawet fundamentalnymi dla studiów nad kulturą, jeśli zważyć, że dotyczyły one najważniejszej epistemologicznie i teoretyczno-metodologicznie kwestii możliwości prowadzenia efektywnych poznawczo badań nad kulturą i ich prawomocności poznawczej.

Pytanie „jak możliwe jest poznawanie kultury?” nurtowało Wojciecha Bursztę od początku jego akademickiej kariery. Pytanie to, w związku z przełomem postmodernistycznym w nauce i w filozofii, uległo przeformułowaniu i postawione zostało jako problem „czy w ogóle możliwe jest naukowe poznawanie kultury obcej”. Rozważając tę kwestię, pozostał w kręgu interesującej go problematyki epistemologicznej, metateoretycznej i teoretyczno-metodologicznej antropologicznych badań nad kulturą, redefiniując jednak stopniowo, od początku lat 90. XX wieku, swoją opcję teoriopoznawczą, dokonując i w swojej praktyce badawczej w pewnym zakresie postmodernistycznego zwrotu. Wszelako sposób myślenia ukształtowany pod wpływem poznańskiej szkoły metodologicznej i kulturoznawczej dawał o sobie znać nie tylko w jego dalszych analizach „wymiarów antropologicznego poznania kultury”, ale też w jego własnych „antropologicznych opowieściach” o zjawiskach kultury współczesnej.

Obszary badań W.J. Burszty

Teoria i metodologia badań antropologicznych

Teoretyczno-metodologiczna problematyka badań nad kulturą zajmowała uwagę Wojciecha Burszty już jako studenta etnografii. Stwierdził to sam, ubiegając się o przyjęcie na studia doktoranckie, informując, że „W trakcie nauki zainteresowania moje skupiały się wokół zagadnień metodologii humanistyki i naukowej teorii kultury”⁸. Niewątpliwie decydujący wpływ na ukształtowanie się ówczesnych zainteresowań badawczych Wojciecha Burszty miało uczestnictwo w zajęciach dydaktycznych prowadzonych przez nauczycieli akademickich związanych z poznańską szkołą metodologiczną, w tym przez jej twórcę, profesora Jerzego Kmitę i nawiązane z nim kontakty naukowe. Zaowocowały one przygotowaniem etnograficznej pracy magisterskiej pod kierunkiem Jerzego Kmity, w której analizie autora pokazywały ekstrapolacje strukturalizmu językoznawczego na przedmiot badań etnologii i odtwarzały założenia teoretyczno-metodologiczne strukturalizmu C. Lévi-Straussa, ale też charakteryzowały opozycyjny wobec niego funk-

⁷ J. Mucha, *Opinia na temat dorobku naukowego dr. hab. Wojciecha Burszty w związku z wnioskiem o nadanie mu tytułu profesora*. Teczka personalna Wojciecha Burszty (1997–1998). Archiwum UAM; syg. akt. 6/951.

⁸ *Podanie o przyjęcie na Studium Doktoranckie*. Teczka personalna Wojciecha Burszty (1979–1983). Archiwum UAM; syg. akt 599/128; 791/4.

cjonalizm reprezentowany przez E. Leacha. Konfrontacja tych perspektyw badawczych w kontekście społeczno-regulacyjnej teorii kultury i związanej z nią metodologii wiodła do pokazania „istotowej różnicy” między wymienionymi orientacjami. Strukturalizm Lévi-Straussa ujawnił się jako zapis – odkrywanego w etnograficznych badaniach – doświadczenia kulturowego, natomiast funkcjonalizm Leacha, będący próbą przekroczenia horyzontu poznawczego strukturalizmu, okazał się koncepcją dość spekulatywną, ale implikującą wiele ważnych problemów badawczych.

Obie orientacje stały się ponownie przedmiotem analiz naukowych młodego adepta etnografii podczas jego studiów doktoranckich, ale w ramach badań nad „miejscem języka w kulturze”, prowadzonych pod kierunkiem Jerzego Kmity, który pozostał mistrzem naukowym Wojciecha Burszty do czasu uzyskania przezeń „samodzielności naukowej”. Jego praca nad doktoratem i dalszy rozwój naukowy związany był z kontynuowaniem teoretyczno-metodologicznej problematyki badań humanistycznych „rozszerzonej o historię nauk społecznych, a etnologii w szczególności”, co zapowiadał jako kandydat na studia doktoranckie. Rzeczywiście ukierunkowane one zostały na etnologiczne (antropologiczne) koncepcje badawcze, koncentrując się na właściwych dla nich ujęciach języka w kulturze, co odzwierciedlał tytuł rozprawy doktorskiej *Usytuowanie języka w kulturze w koncepcjach etnologicznych*. Została ona opublikowana w zmodyfikowanej wersji pod tytułem *Język a kultura w myśli etnologicznej* (Burszta W., 1986). Problematyka ta w polskiej etnologii była obecna, ale zaniedbana badawczo. Podjęta przez Wojciecha Bursztę, stała się po raz pierwszy przedmiotem szerszej zakrojonych badań etnologicznych. Ich ustalenia uznano za nowatorskie poznawczo i mające ogólniejsze znaczenie dla nauk o kulturze. Orzeczenie to dotyczyło nie tylko adekwatnego rozpoznania stosunku języka do kultury w klasycznych badaniach etnolingwistycznych, rozwijanych następnie przez antropologię lingwistyczną oraz w innych orientacjach badawczych: w empiryzmie etnograficznym B. Malinowskiego, strukturalizmie etnologicznym i antropologii kognitywnej. Odnosiło się ono również do ważnego teoretycznie i metodologicznie dla badań kultury ustalenia, jak w tych orientacjach antropologicznych postrzeganie związku między językiem a kulturą przekłada się na ujmowanie relacji między teorią języka a teorią kultury. Autor wyróżnił tu następujące stanowiska: (1) teoria języka jest całkowicie niezależna od teorii kultury, co było typowe dla wczesnych (tradycyjnych) stanowisk w etnologii, (2) teoria języka stanowi integralną część teorii kultury, jak zakładają koncepcje: Boasa, Malinowskiego i niektóre koncepcje antropologii kognitywnej, w której wystąpiło także ujęcie (3), że teoria języka jest podstawą dla teorii kultury. Uznanie odkrywczości wyników badawczych Wojciecha Burszty odnosiło się również do pojęć języka stosowanych *implicite* w badaniach sterowanych przez dyrektywy teoretyczno-metodologiczne poszczególnych kierunków badawczych i jego konsekwencji poznawczych, widocznych szczególnie w konfrontacji

koncepcji strukturalistycznej i funkcjonalistycznej Malinowskiego. Wykazał, że nie da się sensownie badać kultury pierwotnej na wzór strukturalistyczny, zgodnie z którym kultura jest układem systemów „powielających” język (jako logicznie wcześniejszy od kultury), ponieważ w kulturze pierwotnej nie funkcjonuje system językowy w rozumieniu strukturalistów. Mamy tu raczej do czynienia z pierwotną *parole*, którą trafnie opisał Malinowski. W ówczesnej ocenie J. Kmity „(...) na tę podstawową odmienną traktowania języka przez B. Malinowskiego i strukturalistów nie zwrócono dotychczas należytej uwagi w światowej literaturze przedmiotu”⁹.

Jakkolwiek omawiane orientacje badań etnologicznych są zasadniczo odmienne teoretyczno-metodologicznie, Wojciech Burszta wykrył niedostrzegane dotychczas między nimi analogie, które mogłyby stanowić „pomost poznawczy” między tymi kierunkami. Wykazał też, że faktyczną specyfikę teoretyczno-metodologiczną rozważanych orientacji określa sposób ujmowania relacji języka do kultury oraz stosowane w nich metody badań językoznawczych i zasady konstruowania pojęć. Aplikowanie ich w praktyce badawczej jako „wzorów uprawiania badań etnologicznych” decydowało o możliwości rozwoju poznawczego danej orientacji, a ogólniej – etnologii. Wszelako kluczowe znaczenie dla postępu poznawczego w badaniach nad kulturą ujmowaną ideacyjnie, mentalistycznie miały potencjalnie te wyniki analiz autora dysertacji, które odnosiły się do możliwości podmiotowego rekonstruowania kultury (jako świadomości zbiorowej) grup społecznych, przy potraktowaniu języka jako podstawowego świadectwa ich „rzeczywistości myślowych”. Wojciech Burszta zarysował tu teoretyczną, hipotetyczną możliwość badawczą, sygnalizując równocześnie związane z nią zasadnicze trudności epistemologiczne i realizacyjne.

Problem podmiotowej rekonstrukcji kultury, ujęty przezeń jako zagadnienie „językowo-podmiotowej rekonstrukcji kultury”, zajmował jego uwagę w dalszych pracach badawczych, będąc przedmiotem odrębnych studiów lub wkomponowanych w szersze analizy dotyczące antropologicznego poznawania kultury, przy zaangażowaniu aparatu pojęciowego poznańskiej szkoły metodologicznej (np. interpretacja humanistyczna) i perspektywy poznawczej społeczno-regulacyjnej teorii kultury. Rozważania nad „rolą danych lingwistycznych przy podmiotowym rekonstruowaniu kultury” związane zostały z innymi teoretyczno-metodologicznymi zagadnieniami uprawiania badań antropologicznych, ukierunkowanymi na uzyskiwanie prawomocnej poznawczo wiedzy o zróżnicowanych kulturowych światach, od pierwotnej kultury magicznej poczynając. Stały się one tematem wspólnej pracy Wojciecha Burszty i Michała Buchowskiego *O założeniach interpretacji antropologicznej* (Buchowski M., Burszta W.J., 1992) i rozprawy habilitacyjnej Wojciecha Burszty *Wymiary antropologicznego poznania kultury* (Burszta W.J.,

⁹ J. Kmity, *Opinia o pracy dra Wojciecha Burszty Język a kultura w myśli etnologicznej*. Teczka personalna Wojciecha Burszty (1984–2003) w Archiwum UAM; syg. akt 997/63.

1992). Znalazły się w nich doniosłe dla antropologicznego badania kultury kwestie: natury a kultury w ujęciu strukturalistycznym, relatywizmu – obiektywizmu kulturowego w jego współczesnym wersjach z odniesieniami do filozoficznych stanowisk w tym zakresie, którego to zagadnienia „nikt w polskiej literaturze nie przedstawił równie jasno i wszechstronnie”¹⁰, wedle recenzenckiej oceny, dalej postmodernistycznych tendencji w antropologii oraz „antropologii jako dziedziny kultury”, poprzedzone prezentacją jej tradycji badawczej, której problematyka epistemologiczna i metodologiczna skoncentrowana jest na relacji „«my» – «oni»”, czyli na kwestii: badacz wobec kultury jako przedmiotu swoich studiów. Wnikliwy ogląd poznawczy tej relacji uświadomił antropologom „kłopoty z kulturą”, z jej pojęciem i badaniem ideacyjnie ujmowanej kultury, której nie da się opisać wyłącznie w języku przedmiotowym. W konsekwencji „epistemologicznego kryzysu” w badaniach kultury pojawiły się idee i koncepcje zalecające przejście „od języka przedmiotowego do metajęzyka «refleksyjnego»” w refleksji nad kulturą – jak głosi tytuł jednego z rozdziałów monografii habilitacyjnej Wojciecha Burszty, znamionujące „postmodernizm w antropologii”. Proponowana wówczas przez Wojciecha Bursztę „antropologia jako dziedzina kultury” widzi i uwzględnia uwikłanie badacza we własny kontekst kulturowy, czyli zwraca uwagę na różnorodne uwarunkowania poznawania innych kultur determinowane przez kulturę macierzystą badacza. Jest to nauka uprawiana zgodnie z regulującymi ją normami i regułami metodologicznymi, ale jest zdolna i uprawniona nawet do epistemologicznego wartościowania własnej praktyki badawczej, w szczególności do jej kwestionowania. Konstytuują ją wpływające na siebie dwa poziomy wiedzy: antropologiczna teoria poznania i założona w jej ramach teoria kultury. Zawarty w przywołanej monografii opis teoretyczno-metodologicznej sytuacji antropologii współczesnej, zmieniających się w niej trendów w sposobie ujmowania jej samej, z wyraźnie zaznaczającym się odwrotem od strukturalistycznego postulatu wzorowania nauk o kulturze na modelu badań językoznawczych, do postmodernistycznej antropologicznej autorefleksji ujmującej siebie samą jako pewien rodzaj narracji, zamyka metodologiczny, „scjentyistyczny”, by tak rzec, okres w działalności naukowej Wojciecha Burszty. W każdym razie kończy okres jego systematycznie uprawianej refleksji nad kondycją poznawczą modernistycznego modelu współczesnej antropologii (etnologii). Nie zrywa jednak z teoretyczną i metateoretyczną problematyką implikowaną czy związaną z badaniami zjawisk kultury współczesnej, które penetrował poznawczo w ramach „antropologicznych wędrówek po kulturze”. Pokłosiem jego badań metodologicznych jest podręcznik *Antropologia kultury. Tematy, teorie, interpretacje* (1998), pomysły pierwotnie jako skrypt akademicki *Współczesne kierunki antropologii*. W realizacji zamierzenie to zaowocowało bardzo dobrze napisanym dla szerokich kręgów

¹⁰ J. Szacki, *Recenzja dorobku naukowego i rozprawy habilitacyjnej dr. Wojciecha Burszty*. Teczka personalna Wojciecha Burszty w Archiwum UAM; syg. akt 825/90.

czytelniczych syntetycznym opracowaniem podstawowych zagadnień antropologicznych: dziejów antropologii, pojęcia kultury, języka w kulturze, uniwersalizmu i relatywizmu kulturowego, obrzędów i symboli, rodziny i pokrewieństwa, etniczności i wielokulturowości, globalizacji i nowej lokalności, przez które pokazana została antropologia jako dziedzina wiedzy i jej przedmiot badań.

Wojciech Burszta znający bardzo dobrze historyczny i aktualny stan zachodnich nauk o kulturze, pojawiające się w nich najnowsze tendencje, trendy, prądy i ujęcia, był znakomicie merytorycznie przygotowany – jako jeden z niewielu na przełomie lat 80. i 90. XX wieku – do przyjęcia postmodernistycznych inspiracji i transponowania nowych idei na grunt polskiej etnologii (nauk o kulturze), zaczynając od odsłonięcia „antropologicznego zwierciadła postmodernizmu” we współautorskiej pracy z Krzysztofem Piątkowskim *O czym opowiada antropologiczna opowieść* (Burszta W.J., Piątkowski K., 1994). Przyglądał się, analizował i rozważał konsekwencje poznawcze myśli postmodernistycznej w badaniach kulturowej inności, by dojść do określenia „czym jest antropologia dzisiaj”. W antropologicznym *credo*, za które uznać można fragment jednego ze szkiców z książki *Czytanie kultury* (Burszta W.J., 1996) zatytułowanego *Barwy codzienności albo antropologia dzisiaj*, wskazując pola zainteresowań obecnej antropologii, wymienił „podstawowe cechy wyznaczające postawę «autentycznego» antropologa współczesności”. Na postawę tę składa się w pierwszym rzędzie zakres przedmiotowy, nie wyznaczony przez akademickie podziały dyscyplin, „ale sposób widzenia świata i wrażliwość na te jego aspekty, które wydają się albo trywialne, albo dziwaczne, ale w których dostrzega się pewne podstawowe tematy, obsesje i motywy towarzyszące człowiekowi”. W konsekwencji zakwestionowaniu ulegają „dotychczasowe koncepcje kultury, stosowane metodologie i modele poznawcze”, ponieważ ów obiekt badań wymaga „sztuki interpretacji” i taką staje się antropologia. Otwarta jest ona na „różnorodne praktyki interpretacyjne”, sięga więc po pomysły i inspiracje do innych dyscyplin, „aby w sposób maksymalnie harmonijny wykorzystać je we własnym dyskursie”. Antropolog doby współczesnej porzuca zasadę neutralności aksjologicznej nauki, preferując postawę zaangażowania, „nie waha się przed wyrażaniem sądów jawnie aksjologicznych”. W antropologicznej narracji stroni się od „wszelkich ujęć systematyzujących”, operując „niedopowiedzeniem, eksponowaniem detalu, ironią, cytatem, pastiszem; świadomie miesza też sposoby i poziomy wypowiedzi” Burszta W.J., 1996, 158–159). Pojawił się tedy nowy styl antropologicznego pisarstwa, spowinowacony z literaturą lub wręcz literacki. Jak już 100 lat temu zauważył wybitny antropolog Edward Sapir, skądinąd literat, poeta: „Poprawna interpretacja kultury najeżona jest trudnościami i zajęcie to często oddawane bywa w pacht literatom” (Sapir E., 1978, 180). Nie bez powodu więc typową piśmienniczą formą wypowiedzi antropologów współczesności stał się esej.

Mimo krytycznego nastawienia do modernistycznej antropologii kulturowej „akademicko stanowionej” i jej teoretyczno-metodologicznego zaplecza i aparatu pojęciowego, Wojciech Burszta nie stroni od teoriokulturowej i metodologicznej refleksji nad antropologią współczesności. Teoretyczno-metodologiczny namysł obecny jest niemal w każdej z jego prac o współczesnej rzeczywistości. Stałym tematem jego uwag czy szerszych rozważań jest pojęcie kultury, jego zmieniająca się treść poznawcza i użyteczność badawcza. Jakkolwiek antropolodzy współcześni sądzą, że „(...) «współczesność» jako taka, a zatem nasza rzeczywistość «tu i teraz», nie poddaje się absolutnie procedurom analitycznym i interpretacyjnym w ramach jakichkolwiek teorii kultury przybierających zawsze postać określonego systemu o relatywnie zamkniętym charakterze” (Burszta W.J., 1996, 158), nie stronił od refleksji nad pojęciem kultury, chociaż nie umieszczał go w systemowych ramach. W monografii *Różnorodność i tożsamość. Antropologia jako kulturowa refleksyjność* (Burszta W.J., 2004), zamierzonej jako kontynuacja podręcznikowego opracowania *Antropologia kultury*, konstatując, iż pojęcie kultury „dzisiaj popadło w dziwną niełaskę u badaczy” (zapewne pod wpływem postmodernistycznych trendów), stara się je utrzymać jako podstawowy „instrument spekulacji» antropologa”. Nie opowiada się, jednakże za jakimś jednym z pojęć kultury, posługując się jej różnymi konceptualizacjami, w zależności od przedmiotu badania, przekonując, że „Inaczej spojrzymy na kulturę, gdy pochylimy się nad problemem globalizacji, inaczej w analizie fenomenu dzisiejszej kultury popularnej, jeszcze inaczej, gdy zajmiemy się mitem” (Burszta W.J., 2004, 10). Jego kolejne prace, w szczególności dzieło *Więzienie kultury* (Burszta W.J., 2008) i następne autorskie książki *Od mowy magicznej do szumów popkultury* (Burszta W.J. 2009), *Kotwice pewności. Wojny popkulturowe z popnacjonalizmem w tle* (Burszta W.J., 2013) oraz (pomyślane jako kontynuacja *Więzienia kultury*) *Preteksty* (Burszta W.J., 2015) „sprawdzają użyteczność różnych konceptualizacji kultury”, w opisie, analizie i interpretacji zjawisk i procesów we współczesnej rzeczywistości. Myślę, że zgodnie z autorską intencją ujawnioną w monografii *Różnorodność i tożsamość*, późniejsze po niej rozważania dowodnie pokazały, że „próba uratowania pojęcia kultury dla antropologii ma sens”, mimo tego, że bywa postmodernistycznie kwestionowane, destruowane i dekonstruowane, podawana jest w wątpliwość jego poznawcza przydatność w antropologii współczesności. Uzasadnieniem dla zachowania pojęcia kultury w badaniach antropologicznych jest przede wszystkim ta okoliczność, że „(...) zmienności módl myślenia o kulturze odpowiada niezmienna rzeczywistość społecznego *milieu*, w którym zawiera się to wszystko, co ludzie intencjonalnie myślą i jak organizują sens własnego życia. Kultura to forma *praxis*, podobnie jak działalność polegająca na próbie jej opisu i interpretacji” – oświadcza Wojciech Burszta (Burszta W.J., 2004, 9). To jest pojęciowa „kotwica pewności” antropologii współczesności, w świecie „permanencji zmiany”, by użyć sformułowania Elżbiety Tarkowskiej.

Zastanawiając się nad antropologią kultury, nieco uwagi poświęcił pokrewnej dyscyplinie – kulturoznawstwu, gromadząc grono autorów do wspólnego zastanowienia się nad jego statusem teoretyczno-metodologicznym, którego teksty złożyły się na wspólną książkę *Kulturoznawstwo dyscyplina bez dyscypliny?* (Burszta W.J., Januszkiewicz M., red. 2010), a młode pokolenie badaczy zaprezentowało swoje krytyczne analizy zjawisk współczesności, sytuując je na gruncie tzw. kulturoznawstwa krytycznego w zbiorowej monografii zatytułowanej *Ściągną konsumpcyjne. Próby z kulturoznawstwa krytycznego* (Burszta W.J., Czubaj M., red., 2013).

Antropologia współczesności

Wojciech Burszta był wyśmienitym badaczem współczesnych zjawisk kulturowych i antropologiem współczesności, nieprzejawiającym jednak w pełni scharakteryzowanej wyżej postawy badawczej. Jego wersja antropologii współczesności (współczesnej) to antropologia refleksyjna (co zaznaczył w podtytule jednej z przywołanych książek) lub inaczej antropologia kulturowej refleksyjności. Ta opcja badawcza pokazuje, jak antropologia może efektywnie poznawczo penetrować zjawiska „naszego «tu i teraz»”, przy zastosowaniu metody „kulturowej refleksyjności”. Ta zaś ujmuje jako „harmonijne połączenie analizy kultury z refleksją nad samą antropologią”, przekonując, że „To, w jaki sposób spojrzymy na własną dyscyplinę (w wymiarze historycznym, teoretyczno-metodologicznym, moralnym, politycznym itd.), nieuchronnie wskaże nam drogę prowadzącą do różnych konceptualizacji zjawisk kryjących się pod tajemniczym pojęciem «kultura»”. Innymi słowy – co innego zobaczymy w świecie dzisiejszym, opowiadając się za podejściem interpretatywnym, a co innego wówczas, kiedy spojrzymy na antropologię jako na jedną z ważnych, choć nadal niewielkich liczebnie, form kulturowej *praxis*” (Burszta W.J., 2004, 10).

Jego ukierunkowanie, a nawet wyczulenie na współczesne zjawiska kultury zdaje się mieć pierwotne źródło w rodzinnej tradycji naukowej, na którą powoływał się jako kandydat na studia etnograficzne, pisząc we wniosku o przyjęcie na studia, iż „Wybór tego właśnie kierunku podyktowany był moimi zainteresowaniami oraz w pewnym stopniu tradycjami rodzinnymi pozwalającymi mi zbliżyć się do przedmiotu badań współczesnej etnografii”¹¹, a „etnografia współczesności” była domeną jego ojca, prof. Józefa Burszty, który był czołowym reprezentantem i propagatorem takiego przeorientowania przedmiotowego badań etnograficznych. Student Wojciech Burszta, zwracając się do władz dziekańskich o zgodę na podjęcie studiów kulturoznawczych jako drugiego fakultetu, motywował swoją prośbę „chęcią poszerzenia wiedzy z zakresu zjawisk kulturo-

¹¹ *Wniosek W. Burszty o przyjęcie na studia. Teczka personalna Wojciecha Burszty (1975–1980). Archiwum UAM; sygn. akt 640/151.*

wych współczesności”¹². Może też „wziął sobie do serca” uwagę prof. Jerzego Szackiego, jednego z recenzentów jego rozprawy habilitacyjnej, który stwierdził, że „gdyby był antropologiem czy etnografem, dałby wyraz niejakiemu żalowi, że z ciekawych rozważań habilitanta nie wynika zbyt wiele wniosków praktycznych, co i jak należałoby dzisiaj w pierwszym rzędzie badać”¹³. Dalsza twórczość naukowa ówczesnego habilitanta zdaje się czynić zadość temu postulatowi, pokazując także, jak należy rozwijać „pozytywną” wiedzę o kulturze w ramach nowej antropologii, co stanowiło przedmiot troski innego recenzenta, prof. Janusza Muchy. Wojciech Burszta podejmował bowiem wiele tematów mających istotne znaczenie dla poznania kultury współczesnej, a jego ustalenia cechowały się diagnostyczną trafnością w odniesieniu do jej „kondycji”.

Był bystrym obserwatorem zjawisk w otaczającym nas świecie. Uczestnicząc w nim, zwracał uwagę na zwyczajne zachowania ludzi w różnych miejscach codziennego życia, obyczaje w sferze „powagi”, świętowania, popularnej rozrywki i zabawy, którym nadawał antropologiczną treść, poddając je interpretacji, wydobywając sensy na podstawie skojarzeń różnych obrazów, scen i zdarzeń. Z epizodów toczącego się wokół życia czynił powód do kulturoznawczego wywodu, a niekiedy tylko etnograficznych uwag, a najczęściej antropologicznych komentarzy. Urzekające poznawczo i literacko są jego „zapiski antropologiczne”, krótkie formy pisarskie zamieszczone w książeczce *Asteriks w Disneylandzie* (Burszta W.J., 2001). To jakby zapowiedź późniejszych większych „opowieści antropologicznych”.

Antropologicznemu oglądowi i interpretacjom zjawisk otaczającej rzeczywistości oddawał się z nie mniejszą pasją poznawczą, niż prowadząc analizy naukoznawcze etnologicznych orientacji i koncepcji badawczych. Jej świadectwem są liczne książki i artykuły, pokazujące, „czym zajmuje się antropologia” w epoce ponowoczesnej – jak głosi tytuł jednego ze szkiców, albo inaczej mówiąc – „antropologię w działaniu”. Nie jest to antropologia kulturowa, jaką znamy, a która była przedmiotem wcześniejszych analiz Wojciecha Burszty. Jest to **antropologia kultury**, zrywająca z dotychczasowym sposobem jej uprawiania w ramach modernistycznych i postmodernistycznych orientacji badawczych, ale uwzględniająca „(...) zespół podstawowych przesłanek i założeń, które są zawsze obecne w antropologicznej conceptualizacji świata: pojęcie kultury, dystansu, odmienności, względności i uniwersalności, języka, tożsamości, harmonii i rozpadu. Wokół nich ogniskuje się główna debata, która pozwala mówić o niej jako o debacie z kręgu antropologii kultury, z tego powodu, iż nie ogranicza się ona do poszczególnych szkół myślenia – funkcjonalizmu, strukturalizmu, marksizmu, etnonauki czy postmodernizmu –

¹² Podanie W. Burszty do Dziekana Wydziału Historycznego UAM, op. cit.

¹³ J. Szacki, *Recenzja dorobku naukowego i rozprawy habilitacyjnej dr. Wojciecha Burszty*. Teczka personalna Wojciecha Burszty w Archiwum UAM; syg. akt 825/90.

ale przenika całą tradycję i współczesność antropologicznej refleksji. Jej niezmienny dylemat wyraża fascynujący paradoks: **jedność ludzkiej myśli symbolicznej, a wielość i różnorodność kulturowych pomysłów na życie**” (Burszta W.J. 1998, 12; podkreślenie autor). Jest to antropologia nastawiona na „czytanie kultury” w jej rozmaitych codziennych przejawach, z różnorakimi odstępstwami od „wzoru”, zorientowana na zjawiska peryferyjne i pograniczne, raczej na odmienności niż podobieństwa, zjawiska niby banalne, ale istotne dla codziennego życia ludzi w różnych kręgach, składające się na „ponowoczesny pejzaż kultury”. Skupienie się na nich nie oznacza, że antropologiczna refleksja nad współczesnością, przynajmniej w wydaniu Wojciecha Burszty i jego współpracowników, nie jest ukierunkowana na „poważne problemy współczesności”. Rozważa się w nich zagadnienia: tożsamości, wspólnotowości, globalności, lokalności, narodu, etniczności, patriotyzmu, neoliberalizmu, wielokulturowości, tolerancji, edukacji kulturowej, wirtualizacji kultury i inne. Uwrażliwiony był na kwestię narodowościową, zjawiska nacjonalizmu, nietolerancji i ksenofobii, dając temu wielokrotnie wyraz, między innymi we współredagowanej książce *Naród – tożsamość – kultura. Między koniecznością a wyborem* (Burszta W.J., Jaskułowski K., Nowak J., 2005), angielskojęzycznej pracy zbiorowej *Nationalisms across the Globe. An Overview of Nationalisms in State-Endowed and Stateless Nations* (Burszta W.J., Kamusela T. D., Wojciechowski S., 2005, 2006), a ostatnio w wieloautorskiej książce *Naród w szkole. Historia i nacjonalizm w polskiej edukacji szkolnej* (Burszta W.J., Dobrosielski P., Jaskułowski K., Majbroda K., Majewski P., Rauszer M., 2019).

Tematyka rozważań ukrywana bywa pod literacko formułowanymi, rzecz można, że postmodernistycznie brzmiącymi tytułami jego książek i ich rozdziałów metaforycznie lub hasłowo odwołującymi się do pewnych wyobrażeń, skojarzeń, obrazów, scen życia codziennego i zbiorowych doświadczeń uformowanych przez media. Książki Wojciecha Burszty i Waldemara Kuligowskiego *Dlaczego kościotrup nie wstaje – ponowoczesne pejzaże kultury* (Burszta W.J., Kuligowski W., 1999) i jej kontynuacja *Sequel. Dalsze przygody w globalnym świecie* (Burszta W.J., Kuligowski W., 2005) objaśniają „świat” i uczą m.in. „jak spoglądać na muzułmańskie chusty i dlaczego raczej nie wierzyć w dramatyczne wizje zderzenia cywilizacji. (...) co oznacza fakt, że większość naszych doświadczeń ma swoje źródło w mediach. (...) że sposobami na dotknięcie autentyzmu mogą być dzisiaj literatura wielokulturowa (...) moda na rodzimą kuchnię i lokalne kulinaria (...), a także wciąż rozwijająca się kultura alternatywna (...)”. Opowiadają o: „futbolu, jego greckich, serbskich oraz chorwackich kibicach; o firmie Nike; o sieci McDonald’s; o world music i kulturze gadżetów” (Burszta W.J., Kuligowski W., 2005, 15). Zajmują się także „powolnością i szybkością (przyspieszeniem)” w kulturze, „automatyzmem i zmysłowością”. Stawia się diagnozy dotyczące funkcjonowania człowieka w różnych sferach współczesności i zadaje pytania ogólniejszej natury.

Jakkolwiek nie stanowiła ona centrum jego zainteresowań, pozostał wierny problematyce etnograficznej, zajmując się w kilku artykułach teoretyczno-metodologicznymi zagadnieniami współczesnych badań nad kulturą i tradycją, dając nowe badawcze spojrzenie na kulturę ludową, ludowość (Burszta H., Burszta W.J., 1991), świadomość chłopską (Burszta H., Burszta W.J., 1988), chłopskie dziedzictwo kulturowe, folklor, folkloryzm, postfolkloryzm (Burszta W.J., 1989), folklorystykę (Burszta W.J., 1991). To krąg tematów etnograficznych badań nad współczesnością rozwijanych przez jego ojca, Józefa Bursztę, które kontynuował.

Brał udział w badaniach nad współczesną kulturą lokalną. Jej obecna kondycja scharakteryzowana została w zbiorowej pracy *Stan i zróżnicowanie kultury wsi i małych miast w Polsce* (Bukraba-Rylska I., Burszta W.J., 2011). Wcześniej, również na podstawie badań empirycznych, w 22 polskich miastach z grupą badaczy prowadził badania kultury miejskiej, których wyniki przedstawiono w raporcie i następnie w wieloautorской publikacji *Kultura miejska w Polsce z perspektywy badań jakościowych* (Burszta W.J., Duchowski M., Fatyga B., red. 2010).

Literatura piękna, kultura popularna – literatura kryminalna, muzyka rockowa

W polu zainteresowań Wojciecha Burszty znalazła się również literatura piękna, kultura popularna: literatura kryminalna, muzyka rockowa oraz edukacja jazzowa, których był znakomitym znawcą. Jego prywatne *hobbies* wykorzystane zostały w praktyce badawczej. Utwory literackie stały się przedmiotem analizy antropologicznej jako świadectwa kultury, odkrywające kulturowe konteksty, sposoby widzenia społecznego świata i jego interpretacje oraz naprowadzające na nowe tropy badawcze. Związkom literatury i antropologii przyglądał się uważnie (Burszta W.J., 1996, 16–43; 2005) i wielokrotnie odwoływał się w teoretycznych rozważaniach o kulturze do określonych fragmentów dzieł literackich lub czynił je punktem wyjścia swoich analiz. Jego sposobowi antropologicznego myślenia i przyglądania się światu, może także jego osobowości, najbardziej odpowiadała twórczość literacka amerykańskiego pisarza Kurta Vonneguta, którego pisarstwo cechuje „antropologiczne zadziwienie nad światem”. Jego „antropologiczny portret” naszkicował Wojciech Burszta w jednym z artykułów (Burszta W.J., 1995).

Znawstwo literatury kryminalnej i antropologiczny punkt widzenia na nią jako kulturowy fenomen, jej kulturowe konteksty i odczytania, znalazły wyraz w świetnie napisanych książkach współautorskich *Krwawa setka. 100 najważniejszych powieści kryminalnych* (Burszta W.J., Czubaj M., 2007) i wydanej 10 lat później antropologicznej opowieści *Kryminalna odyseja oraz inne szkice o czytaniu i pisaniu* (Burszta W.J., Czubaj M., 2017). Wojciech Burszta był – moim zdaniem – rasowym antropologiem literatury, z antropologicznym, nie literaturoznawczym rodowodem, a antropologiczno-kulturoznawcza perspektywa dawała mu szeroki ogląd rzeczywistości przedstawionych dzieł

literackich, pozwalała znajdować ich pozaliterackie uwikłania i związki, poddawać je wielostronnej interpretacji kulturowej.

Zainteresowanie muzyką rockową, ukształtowane w nastoletnim okresie jego życia, jej słuchanie, a najczęściej i najintensywniej, najbardziej cenionego i ulubionego przezeń brytyjskiego zespołu *YES*, czemu towarzyszyło także pogłębianie wiedzy o kulturze rocka, znalazło swój wyraz w antropologiczno-kulturoznawczych publikacjach, w szczególności w pracy zbiorowej *A po co nam rock. Między duszą a ciałem* (Burszta W.J., Rychlewski M., red., 2001) oraz w książce napisanej wspólnie z Marią Fiderkiewicz, *Sferyczne fantazje w świecie Rogera Deana* (Burszta W.J. Fiderkiewicz M., 2019), prezentującej twórczość angielskiego malarza i grafika, znanego w świecie muzycznym autora okładek płyt zespołów rockowych (w tym grupy *YES*), wpisanej w kontekst historyczno-kulturowo-muzyczny drugiej połowy XX wieku. Z innym gatunkiem muzycznym związana jest jego ostatnia współautorska publikacja książkowa poświęcona praktykom edukacyjno-muzycznym i popkulturowym Małej Akademii Jazzu w Gorzowie Wielkopolskim, ujętym „w perspektywie antropologicznej”. To napisana wspólnie z Andrzejem Białkowskim monografia *Jedzie Pan Jazz. Edukacja jazzowa i popkulturowa w perspektywie antropologicznej* (Białkowski A., Burszta W.J., 2019). Obejmująca szerszą problematykę muzyki w praktykach edukacyjnych książka obu autorów *Oblicza muzycznej praxis* (Białkowski A., Burszta W.J., 2021) ukazała się już po śmierci Wojciecha Burszty.

Wielość zainteresowań, oryginalność, nowatorstwo i odkrywczność ustaleń badawczych, rozległa wiedza, erudycja, kompetencje teoretyczno-metodologiczne oraz orientacja w najnowszych badaniach antropologii światowej zbudowały niepodważalny autorytet naukowy Wojciecha Burszty jako antropologa kultury i współtwórcy polskiej antropologii współczesności. Jego analizy w znacznej mierze określiły profil krajowej antropologii, wyznaczyły drogę jej rozwoju. Znaczenie jego osiągnięć dla nauk o kulturze będzie uświadamiane sobie przez każdego, kto uczyni przedmiotem swoich badań zjawiska kultury współczesnej.

Publikacje W.J. Burszty przywołane w tekście

- Burszta W. (1980) *Implikacje metodologiczne krytyki koncepcji Claude Lévi-Straussa dla badań etnograficznych*. Lud 64, s. 105–129.
- Burszta W. (1986) *Język a kultura w myśli etnologicznej*. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Wrocław.
- Burszta W.J. (1989) *Od folkloru lokalnego do postfolkloryzmu narodowego*. Polska Sztuka Ludowa 3, s. 158–164.
- Burszta W.J. (1991) *Perypetie folklorystyki*. Lud 74, s. 214–217.
- Burszta W.J. (1992) *Wymiary antropologicznego poznania kultury*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu, Poznań.
- Burszta W.J. (1995) *Kurt Vonnegut. Portret antropologiczny*. Polska Sztuka Ludowa, nr 3–4, s. 159–61.

- Burszta W.J. (1996) *Czytanie kultury. Pięć szkiców*. Łódź.
- Burszta W.J. (1998) *Antropologia kultury. Tematy, teorie, interpretacje*. Zysk i S-ka, Poznań.
- Burszta W.J. (2001) *Asteriks w Disneylandzie. Zapiski antropologiczne*. Wydawnictwo Poznańskie, Poznań.
- Burszta W.J. (2004) *Różnorodność i tożsamość. Antropologia jako kulturowa refleksyjność*. Wydawnictwo Poznańskie, Poznań.
- Burszta W.J. (2005) *Nauki o kulturze wobec literatury. Przypadek antropologii*. Teksty Drugie 4, s. 41–55.
- Burszta W.J. (2008) *Świat jako więzienie kultury. Pomyślenia*. Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.
- Burszta W.J. (2009) *Od mowy magicznej do szumów popkultury*. Wydawnictwo SWPS Academica, Warszawa.
- Burszta W.J. (2012) *Chcemy zostawić ślad*. Rozmowa z prof. Wojciechem Bursztą. Rozmawia Kuba Kapiszewski, „Tygodnik Przegląd”, 4.11.2012; <https://www.tygodnikprzeglad.pl/chcemy-zostawic-slada-rozmowa-prof-wojciechem-burszta/> (dostęp: 22.03.2021).
- Burszta W.J. (2013) *Kotwice pewności. Wojny kulturowe z popnacionalizmem w tle*. Wydawnictwo Iskry, Warszawa.
- Burszta W.J. (2015) *Preteksty*. Wydawnictwo Naukowe Katedra, Gdańsk.
- Prace współautorskie i wieloautorskie (pod redakcją)**
- Burszta H., Burszta W. (1988) *Kilka uwag w kwestii tzw. świadomości chłopskiej*. Polska Sztuka Ludowa 4, s. 225–229.
- Burszta H., Burszta W. (1991) *Ludowość jako kategoria sub- i ponadkulturowa*. Rocznik Muzealny 4, s. 159–170.
- Buchowski, M., Burszta W.J. (1992) *O założeniach interpretacji antropologicznej*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Burszta W., J., Piątkowski K. (1994) *O czym opowiada antropologiczna opowieść*. Instytut Kultury, Warszawa.
- Burszta W.J., Kuligowski W. (1996) *Dlaczego kościotrup nie wstaje – ponowoczesne pejzaże kultury*. Wydawnictwo Sic!
- Burszta W.J., Kuligowski W. (2005) *Sequel. Dalsze przygody kultury w globalnym świecie*. Wydawnictwo Literackie Muza, Warszawa.
- Burszta W.J., Czubaj M. (2007) *Krwawa setka. 100 najważniejszych powieści kryminalnych*. Wydawnictwo Literackie Muza, Warszawa.
- Burszta W.J., Czubaj M. (2017) *Kryminalna odyseja oraz inne szkice o czytaniu i pisaniu*. Wydawnictwo Oficynka, Gdańsk.
- Burszta W.J., Dobrosielski P., Jaskułowski K., Majborda K., Majewski P., Rauszer M. (2019) *Naród w szkole. Historia i nacjonalizm w polskiej edukacji szkolnej*. Wydawnictwo Naukowe Katedra, Gdańsk.
- Białkowski A., Burszta W.J. (2019), *Jedzie Pan Jazz. Edukacja jazzowa i popkulturowa w perspektywie antropologicznej*. Wydawnictwo Naukowe Katedra, Gdańsk.
- Burszta W.J., Fiderkiewicz M., *Sferyczne fantazje. W świecie Rogera Deana*. Wydawnictwo Naukowe Katedra, Gdańsk 2020.
- Białkowski A., Burszta W.J. (2021) *Oblicza muzycznej praxis. Debaty, terytoria, redukcje nadziei i oporu*. Wydawnictwo Naukowe Katedra, Gdańsk.
- Burszta W.J., red. (1996) *Antropologiczne wędrówki po kulturze*. Wydawnictwo Fundacji Humaniora, Poznań.

- Burszta W.J., Rychlewski M., red. (2003), *A po co nam rock. Między duszą a ciałem*. Wydawnictwo Twój Styl, Warszawa.
- Burszta W.J. (2004) *Śmierć – strategie śmierci – formy umierania. Świadectwa literackie i kulturoznawcze*. Oficyna Wydawnicza Volumen, Warszawa.
- Burszta W.J., Kamusela T. D., Wojciechowski S., red. (2005) *Nationalisms Across the Globe. An Overview of Nationalisms in State-Endowed and Stateless Nations*. t. 1, *Europe*. Wyższa Szkoła Nauk Humanistycznych i Dziennikarstwa, Poznań.
- Burszta W.J., Kamusela T.D., Wojciechowski S., red. (2006) *Nationalisms Across the Globe. An Overview of Nationalisms in State-Endowed and Stateless Nations*. t. 2, *The World*. Wyższa Szkoła Nauk Humanistycznych i Dziennikarstwa, Poznań.
- Burszta W.J., Jaskułowski K., Nowak J. (2005) *Naród – tożsamość – kultura. Między koniecznością a wyborem*. Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy. Instytut Sławistyki PAN, Warszawa.
- Burszta W.J., Januszkiewicz M. red. (2010) *Kulturo-znawstwo. Dyscyplina bez dyscypliny?* Wydawnictwo SWPS Academica, Warszawa.
- Burszta W., Duchowski M., Fatyga B. red. (2010) *Kultura miejska w Polsce z perspektywy interdyscyplinarnych badań jakościowych*, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa.
- Bukraba-Rylska I., Burszta W.J. red. (2011) *Stan i zróżnicowanie kultury wsi i małych miast w Polsce*. Warszawa, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa.
- Burszta W.J., Czubaj M. red. (2013) *Ściągną konsumpcyjne. Próby z kulturoznawstwa krytycznego*. Wydawnictwo Naukowe Katedra, Gdańsk.

Inni autorzy

- Sapir E. (1978) *Kultura, język, osobowość. Wybrane eseje*. Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.

Anthropology of culture of Wojciech J. Burszta

Wojciech Józef Burszta (1957–2021) was one of the most prominent Polish anthropologists. He specialized in the theory and methodology of ethnology, cultural anthropology, cultural studies, folk and popular culture, and anthropology of the present. He is the author of several hundred works in these fields. The importance of his achievements for cultural studies is unquestionable. His researches largely defined the shape of Polish cultural anthropology. In 1979, he graduated from ethnography at the Historical Faculty at Adam Mickiewicz University. In 1984, he received his PhD in Ethnology. In 1993, he obtained a readership (habilitation) and in 1998 he became a professor. He played an important role in the community of cultural researchers. He was a member of the Committee on Ethnological Sciences of the Polish Academy of Sciences, the Committee on Polish Diaspora of the Polish Academy of Sciences, and the Cultural Sciences Committee of the Polish Academy of Sciences (member and chairman). His activity in scientific life also included participation in scientific societies: the Polish Folk Society and the Polish Cultural Studies Society, the Polish Sociological Society and the European Association of Social Anthropology. He worked in scientific councils and editorial committees of Polish and international journals.

Key words: Wojciech Burszta, anthropology of culture, ethnology, culture